

11. Boggione V. Dizionario dei proverbi. I proverbi italiani organizzati per temi / V. Boggione, L. Massorbio. – Torino: UTET, 2007. – 654 p.
12. Boggione, V. Lògos, dialogo, letteratura / V. Boggione // Dizionario dei proverbi. I proverbi italiani organizzati per temi / V. Boggione, L. Massorbio. – Torino: UTET. – P. XXIII – XLVIII
13. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия.; 1983. – 840 с.
14. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477с.

УДК 811.112.2'373.7

Остапович О.Я.
(Івано-Франківськ, Україна)

КЛАСТЕРНА ОРГАНІЗАЦІЯ НІМЕЦЬКОГО ІДІОМАТИЧНОГО ТЕЗАУРУСУ ПОЗА МЕЖАМИ ФРН

Статтю присвячено питанню національно-державного варіювання німецької ідіоматики в Австрії та Швейцарії. На основі лексикографічної вибірки виділено «чисті» гельветизми та австріацизми, а також відмежовані від тевтонізмів аналогово-синонімічні та перехресно-кластерні фразеологічні одиниці. Шляхом текстуального корпусного аналізу перевірено кореляцію частотності їх вживання зі словниковими відомостями та виявлені невідповідності ряду фразем системному статусу. При аналізі продуктивності кластерів виявлено, що національно-державна нормативна кодифікація у рамках плюрицентричної архісистеми відіграє важливу роль нарівні з географічними ареально-діатопічними факторами, що призводить до виникнення як «чистих» міждержавних, так і географічно дистантних кластерних ідіоматичних варіантів.

Ключові слова: німецька мова, національно-державний варіант, фразеологія, мовний плюрицентризм, регіональне варіювання, австріацизм, гельветизм, тевтонізм, кластер, тезаурус.

Статья посвящена вопросу национально-государственного варьирования немецкой идиоматики в Австрии и Швейцарии. На основе лексикографической выборки выделены «чистые» гельветизмы и австриацизмы, а также отграниченные от тевтонизмов аналогово-синонимические и перекрестно-кластерные фразеологические единицы. Посредством текстуального корпусного анализа проверена корреляция частотности их употребления со словарными данными и выявлены несоответствия ряда фразем системному статусу. При анализе продуктивности кластеров выявлено, что национально-государственная нормативная кодификация в рамках плюрицентрической архисистемы играет важную роль наравне с географическими ареально-диатопическими факторами, что приводит к возникновению как «чистых» межгосударственных, так и географически дистантных кластерных идиоматических вариантов.

© Остапович О.Я., 2012

Ключевые слова: немецкий язык, национально-государственный вариант, фразеология, языковой плюрицентризм, региональное варьирование, австриацизм, гельветизм, тевтонизм, кластер, тезаурус.

The article deals with a problem of the national state variation of the German idioms in Austria and Switzerland. Based on lexicographic excerpts the “pure” Helvetisms and Austriacisms, as well as analogues and synonymic variants and crossing cluster phraseological units divided from the Teutonisms are defined. By means of textual corpora analysis the correlation between the frequency of usage and dictionary data was proved as well as deviations from systematic status by several idioms were stated. In the course of analysis of the clusters productivity it was revealed, that the national state normative codification within the pluricentric macrosystem plays an essential role as well as geographic, areal-diatopic dialectal factors, which caused the existence of both – “pure” inter-state and geographically distant cluster idiomatic variants.

Key words: German, national state variant, phraseology, linguistic pluricentrism, regional variation, Austriacism, Helvetism, Teutonism, cluster, thesaurus

Темою нашої розвідки є національно-державне варіювання фразеології сучасної німецької мови у структурно-семантичному та когнітивному аспекті. На нашу думку, суттєвою є комунікативна значущість даного мовного матеріалу, тобто фразеологічних одиниць, відмінних від стандартних ФРН-івських. Адже вони можуть спричинити трансляторні та комунікативні проблеми не тільки серед іноземців, а й серед німців.

Об'єктом роботи є відзеркалення специфічних явищ національної культури, особливостей світогляду нації-носія мовного варіанту семантичною структурою фразеологічних одиниць (ФО) через їх національну маркованість. **Предметом** дослідження є австрійська та швейцарська національна фразеологія в широкому розумінні. Це стійкі словесні комплекси, які уживаються в повсякденній мові носіями національного мовного варіанту нарівні із загальнонімецькими ФО. **Матеріал** дослідження складають 570 ФО, отриманих шляхом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, періодичного друку та електронних текстових корпусів. За допомоги в доборі та кількісній обробці матеріалу автор щиро вдячний своєму асистенту, магістру германської філології О. Гавришу.

Під поняттям „національно-державні варіанти» мови вчені розуміють єдину комунікативну систему (мову), яка обслуговує різні мовні колективи (нації) [1]. Плюрицентризм німецької мови полягає у тому, що на практиці вона реалізується у формі трьох національних варіантів, що обслуговують окремі нації в межах суверенних держав: ФРН, Австрії і Швейцарії. У Німеччині він має назву Bundesdeutsch (Binnendeutsch), у Австрії - das österreichische Deutsch, у Швейцарії - Sewyztertütsch. Оскільки однією із найважливіших ознак національного варіанту є наявність власної кодифікованої літературної норми, особливості варіантів німецької мови зафіксовані у відповідних лексикографічних довідниках, словниках. Це перш за все стосується Австрії, німецькомовної Швейцарії і Німеччини, оскільки у них йдеться про національні повні центри (Vollzentren) німецької мови [2; 3].

За основу дослідження нами взято фразеологічний словник „Variantenwörterbuch des Deutschen“ за редакцією Ульріха Аммона [4]. Проаналізувавши географію вживання вибраних фразеологізмів, ми зокрема дійшли до таких кількісних показників.

«**Чисті**» австріацизми, тобто ті фразеологічні одиниці, що вживаються лише на території Австрії складають **104** вирази. Наприклад: *die Federn haben* – боятися; *der grüne Heinrich* – спеціально облаштований автомобіль для перевезення ув'язнених; *eine schöne Leich* – пишні і почесні похорони; *ohne Geld keine Musi* – без грошей справа не зрушить з місця.

evident halten A: für den Bedarfsfall bereithalten (von Daten, zusammengestellten Informationen) - **63** вживання, з. В. «*Passwörter bitte evident halten – sie können vom HelpDesk weder kontrolliert noch verändert werden*».

der grüne Heinrich A: gesicherter Wagen für den Transport von Häftlingen - **126** вживань, з. В. «*Für Sonderaufgaben, wie etwa den Transport von Häftlingen, stehen Zweispänner mit geschlossenen Kabinen – der grüne Heinrich – zur Verfügung*».

eine schöne Leich A (Grenzfall des Standards): ein prächtiges, ehrenvolles Begräbnis - **52** вживання, з. В. «*Alfons Sifers Dogma lautet: Eine Leich' muss eine schöne Leich' sein*».

die grüne Mark A: Steiermark - **160** вживань, з. В. «*Es würde sich aus Tiroler Sicht lohnen, auch noch nach dem Autorennen einen Blick in die grüne Mark zu werfen*».

ohne Geld keine Musi A: ohne Bezahlung läuft nichts - **33** вживання, з. В. «*Ohne Geld keine Musi – nicht einmal eine Gratisuntersuchung für Kinder*»?

eine gemähte Wiese A (Grenzfall des Standards): ohne Mühe erzielter Erfolg - **39** вживань, з. В. «*Es wäre ein fataler Fehler, würden wir sagen, das sei sozusagen längst eine gemähte Wiese, da geht man hinein, das ist ein risikoloser Einsatz*».

Mein lieber Freund und Zwetschkenröster A (salopp): Ausruf des Warnens, Drohens oder des verblüfften Erstaunens - **11** вживань, з. В. «*Du solltest lieber etwas für die Partei arbeiten, mein lieber Freund und Zwetschkenröster*».

etw. ist (jmdm.) Powidl - ,etw. ist jmdm. egal' - **45** вживань, з. В. «*Von Kostenwahrheit ist keine Rede, „faire und effiziente Preise im Verkehr“, sind dem EU-Verkehrsministerrat Powidl*».

«**Чисті**» гельветизми, тобто ті фразеологічні одиниці, що вживаються лише на території Швейцарії – **148** ідіом. Наприклад: *das Feuer im Elsass sehen* – мати сильні болі; *unter allem/jedem Hund* – щось поганой якості, щось піддане нищівній критиці; *den Weg unter die Füße nehmen* – збиратися в дорогу; *in die Hosen müssen* – бути зобов'язаним приступити до роботи.

bachab schicken CH: [in einer Volksabstimmung] verwerfen - **86** вживань, з. В. «*Der Nationalrat hat das eidgenössische Hundegesetz bachab geschickt, die Vorlage ist damit definitiv vom Tisch*».

das/sein Heu [nicht] auf der gleichen Bühne haben CH: eine gleiche/unterschiedliche Art des Denkens und Fühlens haben; [nicht] die gleiche Wellenlänge haben - **25** вживань, з. В. «*Zudem hatten damals der Trainer Dror Kashtan und der Captain und Liverpool-Spieler Yossi Benayoun das Heu nicht auf der gleichen Bühne*».

in die Hosen müssen CH: a) sich an die Arbeit machen müssen b) sich zum [sportlichen] Wettkampf rüsten müssen - **272** вживання, з. В. «*Auch Buwal und EAWAG müssen nun in die Hosen und dafür sorgen, dass die Fakten raschmöglichst auf den Tisch kommen*».

unter allem/jedem Hund CH (Grenzfall des Standards): von schlechter Qualität; unter aller Kritik - **285** вживань, з. В. «*Am Morgen rief uns der Führer in sein Zelt und verkündete uns, wir vier seien unter allem Hund*».

Аналогово-синонімічні одиниці, що мають відповідники в німецькій мові ФРН – 47 виразів. Наприклад: австр. *etw. ist so sicher, wie das Amen im Gebet* (нім. *etw. ist so sicher, wie das Amen in der Kirche* – цілком напевне); австр. *Herr und Frau Österreicher* (нім. *Otto Normalverbraucher* - середньостатистичний громадянин); австр. *von/seit anno Schnee* (нім. *Anno Tobak* - з давних-давен); швейц. *Hans was Heiri* (нім. *Jacke wie Hose* - без різниці).

etw. ist so sicher, wie das Amen im Gebet A: *etw. ist absolut gewiss*, D. - *etw. ist so sicher, wie das Amen in der Kirche* - 43 вживання, з. В. «*Dass zu Weihnachten zumindest ein Zeichentrickfilm in die Kinos kommt, ist seit Jahr und Tag so sicher wie das Amen im Gebet.*»

der Herr und die Frau Österreicher A: *der bzw. die durchschnittliche Österreicher(in)*. D. – *Otto Normalverbraucher* - 492 вживання, з. В. «*Herr und Frau Österreicher putzen sich die Zähne nur jeden zweiten Tag.*»

von/seit anno Schnee A: *seit sehr langer Zeit*, D. - *Anno Tobak* - 43 вживання, з. В. «*Jedenfalls ist die Verordnung, die das Finanzministerium zu erlassen hätte, schon seit anno Schnee.*»

jmdm. zeigen, wo Gott hockt CH: *jmdm. seine Macht demonstrieren, jmdm. Zurechtweisen*, D. – *jmdm. zeigen, wo der Pfeffer wächst* - 31 вживання, з. В. «*Die megalomanen Dimensionen hätten ausserdem das Zeug dazu, in- und ausländischen Konkurrenten zu zeigen, wo Gott hockt.*»

Herr und Frau Schweizer CH: *der bzw. die durchschnittliche Schweizer(in)*, D. – *Otto Normalverbraucher* - 404 вживання, з. В. «*Hoffentlich bleiben Herr und Frau Schweizer in dieser wichtigen Frage nicht sprachlos – dieser Blog soll auch ihr Sprachrohr sein.*»

Кластери або перехресні варіанти, тобто ті фразеологізми, що можуть вживатися одночасно у двох і більше країнах – 271 одиниця. Наприклад: *der blinde Alarm* – фальшива тривога (вживається в Австрії і Німеччині); *ein dicker Hund* – нахабство (вживається в Швейцарії і Німеччині); *das schwarze Brett* – дошка для повідомлень в громадському місці (вживається в Австрії і Німеччині); *sündhaft teuer* – надзвичайно дорого (вживається в Швейцарії і Німеччині).

das schwarze Brett A D: *Tafel für [offizielle] Mitteilungen an öffentlich zugänglicher Stelle* - 106 вживань, з. В. «*Der Beginn der einzelnen Lehrveranstaltungen wird durch Anschlag am schwarzen Brett der Institute bekannt gegeben.*»

der blaue Brief A D: *schriftliche Mitteilung der Schule an die Eltern, dass für ihr Kind der Übertritt in die nächste Klasse gefährdet ist* - 193 вживання, з. В. «*Den „blauen Brief“ kennt jeder aus der Schule.*»

jmdm. ins Gäu gehen/kommen A D-сüd (Grenzfall des Standards): *in jmds. Einflussbereich eindringen; jmdm. ins Gehege kommen* - 41 вживання, з. В. «*Daraus entwickeln sich verlässlich die lustvollsten Raufereien, nur noch übertroffen von Schlachten, bei denen zwei rivalisierende Raunachtsgruppen aufeinander stoßen, die sich wechselseitig ins Gäu gekommen sind.*»

das Dreizehnte Gehalt A D (das/der): *meist Ende des Jahres ausgezahlte zusätzliche Vergütung zum Lohn (in A in der Höhe eines Bruttomonatslohns, der aber besonders versteuert wird)* - 1000 вживань, з. В. «*Das Bundesarbeitsgericht hat in einem Urteil ... festgestellt, dass der Anspruch auf ein vereinbartes dreizehntes Gehalt auch während des Mutterschutzurlaubs besteht.*»

ein dicker Hund CH D (Grenzfall des Standards): eine Frechheit! - 66 вживань, з. В. «Wenn die Geschichte stimmte, dann war sie ein dicker Hund und würde großen Wirbel machen».

der Schweizer Kracher A CH D-süd: [zur Jahreswende gezündeter] Feuerwerkskörper, Knallkörper - 10 вживань, з. В. «Als Martin Hangl das Gold für den Super-G umgehängt bekam, zündete Accola und Trainer Didier Bonvin einen Schweizer Kracher».

von den Socken sein A D (Grenzfall des Standards): völlig überrascht; verdutzt sein - 652 вживань, з. В. «„Der Präsident war von den Socken“, versicherte Vorsitzender Bernd K».

sündhaft teuer CH D: sehr teuer - 41 вживання, з. В. «Mit einer exklusiven Flotte sündhaft teuer, mit viel Chrom ausgestatteter CVO-Modelle rundet Harley den imposanten Modelljahrgang 2010 ab».

das Häferl geht über A D-südost - ,man verliert die Geduld' - 37 вживань, з. В. «„Mir ist einfach das Häferl übergangen“, gestand R., der sein Verhalten so erklärte».

З операційних міркувань ми залишили поза розглядом т. зв. «чисті» тевтонізми – варіанти ФО, які вживаються лише у ФРН та невідомі поза її межами, а також загальнонімецьку фразеологію. Вона не потребувала кодифікації у словнику У. Аммона, хоча і є кількісно домінуючим ядром фразеологічної складової німецької вокабулярної макросистеми.

Проаналізувавши різноманітність комбінацій кластерів та частотність їх вживання, ми дійшли до висновків, що найбільш вживаними є дві групи фразеологізмів. Першу групу становлять ті фразеологізми, що вживаються в Німеччині та Австрії, а другу – ті, що вживаються в Німеччині та Швейцарії. У загальному співвідношенні кожна група займає приблизно по 20 %. Кластерна організація ідіоматичного тезаурусу є достатньо новою, але вже утвердженою евристиком когнітивної лінгвістики [5; 6]. У національно-державному варіюванні фразеології кластерні перехресні згупчення ілюструють той аксіоматичний факт, що державні кордони не можуть за визначенням збігатися із мовними ареалами. Ареальна, діатопічна диференціація мови є значно складнішою матрицею у порівнянні із мовно-політичною, національно-державною. Той кількісно встановлений факт, що «чистих» австріацизмів та гелветизмів “*par excellence*” хоча й уп’ятеро більше, аніж аналогово-синонімічних дублетів, але практично стільки ж як кластерно-перехресних, ставить під серйозний сумнів традиційні уявлення про центр і периферію.

Слід також, на нашу думку, звернути увагу на проблему енантіосемії або міжмовної омонімії, тобто випадків, коли однакові за своєю структурою фразеологізми по-різному інтерпретуються в різних мовах. Наприклад: *deutsches Eck* – у австрійському варіанті цей перифраз позначає південно-східну окраїну Баварії, а в німецькому – місце злиття Рейна й Мозеля біля м. Кобленца; *durch die Finger sehen/schauen* – австр. «обманутись у своїх сподіваннях»; нім. «поблажливо залишити щось поза увагою»; *Erste Republik/Zweite Republik* – в австрійському і німецькому варіантах позначатимуться різні часові рамки і адміністративно-політичні формування; *das Vierzehnte Gehalt* – в австрійському варіанті – додаткова доплата до зарплати всередині року або на початку відпустки, в німецькому – винагорода за вислугу років.

durch die Finger schauen A (Grenzfall des Standards): nicht berücksichtigt werden; etw. nicht bekommen; leer ausgehen – 562 вживання, з. В. «Und so kommt es eben, dass Wiener Anleger auch heuer wieder durch die Finger schauen, während anderswo die Kursfeuerwerke abbrennen».

das Vierzehnte Gehalt A: meist Mitte des Jahres oder zu Beginn des Urlaubs ausgezahlte zusätzliche Vergütung zum Lohn in der Höhe eines Bruttomonatslohns, der aber besonders versteuert wird – **1000** вживань, z. B. «*Dabei hätte die Medien ein zweiter Sager Leits im Fernsehen viel eher aufhören lassen müssen: so hat er einen neuen Vorstoß gegen das 13. und 14. Gehalt unternommen*».

die Erste Republik A: Bezeichnung für jenen Abschnitt in der Verfassungsgeschichte von 1918 bis 1938, während dem Österreich nach der Monarchie und vor dem Anschluss an Hitlerdeutschland als Staatsform die Republik gewählt hatte – **1000** вживань, z. B. «*Hitler uns lag die Erste Republik, die zunächst keiner wollte, an die später zu wenige glaubten und die schließlich im zweifelhaften Rettungsversuch eines autoritären Ständestaates mündete*».

die Zweite Republik A: Bezeichnung für die nach dem Ende der nationalsozialistischen Diktatur im Jahr 1945 wieder eingeführte, bis heute gültige Staatsform der Republik – **1000** вживань, z. B. «*Dass weiters das «Lichtermeer» der 250.000 in Wien gegen Ausländerfeindlichkeit und Fremdenhass zur weitaus größten politischen Kundgebung der II. Republik wurde, war u. a. auch dem entschlossenen Einsatz kirchlicher Persönlichkeiten und Gruppen zu verdanken*».

das Deutsche Eck (Geographie) a) A: deutsches Staatsgebiet, das sich keilförmig zwischen Tirol und Salzburg schiebt b) D: Zusammenfluss von Rhein und Mosel in Koblenz – **324** вживання, z. B. «*Um 11.00 Uhr fuhren wir über Alland – Salzburg – deutsches Eck – Kufstein – Wörgl und Jenbach nach Ahenkirch, wo wir um 17.30 Uhr in unserem Quartier ankamen*».

zum Handkuss kommen: a) CH, A (salopp): für jmdn./etw. einstehen müssen; draufzahlen b) CH A : an die Reihe kommen; zum Zug kommen – **31** вживання, z. B. «*250 Ortschaften bewarben sich für 2009 um eine Etappe, darunter fünf aus der Schweiz. Zum Handkuss kam schliesslich Verbier*».

Умовно частотність можна поділити на активну, пасивну і нульову. Наприклад, в результаті роботи з електронними корпусами нами не було виявлено жодного вживання фразеологізму *keinen Hochschein haben*, хоча він і кодифікований у словнику У. Аммона.

keinen Hochschein [von etw.] haben CH: keine Ahnung [von etw.] haben; keinen [blassen] Dunst/Schimmer [von etw.] haben - *вживань не виявлено*.

habt Acht! A (Militär): /militärisches Kommando beim Exerzieren, mit dem der Truppe das Stillstehen in strammer Haltung befohlen wird – *вживань не виявлено*.

sich [nicht] auf die Kappe scheissen lassen CH (derb, Grenzfall des Standards): sich nicht als minderwertig behandeln lassen – *вживань не виявлено*.

liefern statt lafern CH: etw. tun, statt nur daherreden – *вживань не виявлено*.

nicht lafern, sondern liefern CH: nicht daherreden, sondern etw. tun - *вживань не виявлено*.

sein Heu im Trockenem haben CH: eine Aufgabe erfolgreich beendet haben, seinen Anteil gesichert haben; seine Schäfchen im Trockenem haben – **1** вживання, z. B. «*Der stillstehende Landammann spricht, als ob er mitten im Wahlkampf stecken würde. Dabei hat er sein Heu längst im Trockenem*».

auf Lepschi gehen -, sich herumtreiben, Vergnügungen nachgehen – **1** вживання, z. B. «*Die Schweine nutzten die Gunst der Stunde und gingen sofort auf Lepschi*».

fahren wie eine gesengte Sau A D (salopp, Grenzfall des Standards): schnell und rücksichtslos fahren; rasen – **2** вживання, z. B. «*Sie sind gefahren wie eine gesengte Sau und haben keinerlei Rücksicht auf andere Verkehrsteilnehmer genommen*».

Hans was Heiri CH: egal, ohne Unterschied; gehüpft/gehupft wie gesprungen, D. – *Jacke wie Hose* – 2 *вживання*, z. B. «*Ob SCB, Lugano oder Kloten – das ist alles Hans was Heiri. Das sind alles Meistermannschaften der letzten Jahre*».

einen Schuh voll herausziehen CH: [aus eigenem] Verschulden Schaden nehmen – 2 *вживання*, z. B. «*Gregory hat einen Schuh voll herausgezogen, aber er hat auch viel gelernt*», *bilanziert Rolf Knie*».

den Kropf leeren CH: alles Bedrückende und Verärgernde aussprechen und sich dadurch erleichtern – 2 *вживання*, z. B. «*Am Montag hat der Nationalrat die angekündigten Werkschliessungen zum Anlass genommen, um den wirtschaftspolitischen Kropf zu leeren*».

jmdm. die Kutteln putzen CH: jmdm. gehörig die Meinung sagen – 2 *вживання*, z. B. «*Die beiden obersten Europabeauftragten...mussten sich neulich in Anwesenheit eines andern Bundesrates von Couchepin wie Schulbuben die Kutteln putzen lassen*».

das Feuer im Elsass sehen CH: starke Schmerzen haben – 3 *вживання*, z. B. «*Auf dem obersten Tritt kam ich wohl ein bisschen schief zu stehen und rutschte mit einem harten Knacks im Knie ab. Nur ein bisschen. Und dann ein bisschen Feuer im Elsass*».

ein rechter Schmarr(e)n -, etw. Unnützlich(e)s – 3 *вживання*, z. B. «*Was ich für eine Zigarette rauche, wenn ich allein auf einer einsamen Bergspitze sitze, nur ich und die Raben, das ist für jeden Nichtraucher ein echter Schmarren*».

wie aus dem Ei gepellt CH D-nord/mittel (!!!): hübsch zurechtgemacht; adrett – 3 *вживання*, z. B. «*Beim Interviewtermin in Zürich präsentiert sich der Elfjährige wie aus dem Ei gepellt, so dass sich der Schreiberling ziemlich underdressed fühlt, und agiert mit erlesener Höflichkeit*».

es regnet Schusterbuben A D-südost (Grenzfall des Standards, veraltend): es regnet sehr stark – 3 *вживання*, z. B. «*Wenn es nicht gerade Schusterbuben regnet, wird die Innere Stadt auch heuer wieder Zentrum des Silvesterpfades sein*».

weggehen wie warme Semmeln A D: sich besonders gut und schnell verkaufen – 3 *вживання*, z. B. «*„Größten Hits der 80er und 90er“ gehen weg wie die warmen Semmeln*».

es gießt/schüttet wie aus Schaffeln A D-südost: es regnet sehr stark – 4 *вживання*, z. B. «*Es schüttete wie aus Schaffeln, blitzte wie im Umspannwerk*».

[k]ein Büro aufmachen CH: [keine] Umstände machen; etw. [nicht] komplizierter als nötig behandeln – 4 *вживання*, z. B. «*Es geht nicht um die 500 Franken, wegen 500 Franken würde ich ja kein Büro aufmachen*».

Jetzt ist genug Heu [dr]unten! CH: Jetzt ist aber genug! – 4 *вживання*, z. B. «*Jetzt ist genug Heu unten. Wollen die Flüchtlinge denn in Fünf-Sterne-Hotels wohnen?*»

etw. haut/reisst/reißt jmdn. vom Hocker CH D (salopp): etw. überrascht oder begeistert jmdn. außerordentlich – 4 *вживання*, z. B. «*Das neue Parteiprogramm, das im Oktober verabschiedet werden soll, reisst niemanden vom Hocker*».

jmdn. am Krawattl nehmen/packen/haben A D-südost (Grenzfall des Standards): jmdn. ergreifen und für etw. zur Rechenschaft ziehen; jmdn. am Kragen packen – 4 *вживання*, z. B. «*Der verschweigt doch glatt, dass er NSDAP-Mitglied war. Dafür hat er ihn beim Krawattl*».

Das schleckt keine Geiss wäg CH: Das ist nicht abzustreiten; daran gibt es keinen Zweifel – 5 *вживання*, z. B. «*Seine Diagnose der Lage war wenig ermutigend: «Wir haben eine Niederlage erlitten; das schleckt keine Geiss wäg*»

mit abgesägten Hosen [dastehen] CH: blossgestellt sein; D. - *den Kürzeren gezogen haben* – 7 *вживання*, z. B. «*Aber auch die SPD muss über die Bücher, will sie am Stichtag nicht mit abgesägten Hosen dastehen*».

Friede, Freude, Eierkuchen CH D: demonstrativ gezeigte Einigkeit und Freundschaft [nach einem Konflikt] – 9 вживань, з. В. «*Auf Friede, Freude, Eierkuchen und andere nette Vergnügungen wird in diesem Theater fast durchwegs verzichtet*».

Фразеологізм *das Fuder überladen* було вжито лише 15 разів, тобто він перебуває у пасивному вжитку. Проте більшість лексичних одиниць із зробленої нами вибірки має високу частотність вживання (сотні або тисячі вживань), тобто вони перебувають у активному вжитку. Наприклад, фразеологізм *sich selber an der Nase nehmen* вживається 509 разів.

Отримані кількісні результати ми підсумували у вигляді таблиці кластерних комбінацій. Гіпотетично, із суто географічних міркувань можна було б припустити, що найпоширенішими кластерами повинні бути A D-süd, A CH, CH D-süd, узагалі кластери мали б утворюватися у місцях географічного мовно-діалектного контакту, на «перехрестях» чи у «трикутниках». Проте фактичний матеріал свідчить, що реальна картина значною мірою складніша.

CH D	67
A D	67
A D-südost	49
A D-süd	17
A CH	16
A D CH	15
A D-mittel\süd	1
A D-mittel	1
CH D-mittelost	1
CH D-nord	1
A D-nordost\südost	1
CH D-süd	1
A-west D-mittelwest	1
A D-nord\südwest	1
A-west CH	1
A D-mittelost	1
A CH D-mittelost	1
A D-mittel\südwest	1
CH D-ost\südwest	1
A D-nordost\mittelwest\südwest	1
CH D-ost	1
A CH D-mittelost\süd	1
A D-ost\süd	1

Умовні «швейцарсько-німецький» та «австро-німецький» кластери дійсно переважають, але несподівано у «чистому» вигляді (sic!), без регіональної «прив'язки» до вживання на південному сході чи південному заході ФРН. Тобто, чинник національно-

державного варіювання, національного комунікативного простору та плюрицентричної нормативної кодифікації у сучасну інформаційну добу виявляється несподівано сильнішим за класичний «баварсько-австрійський» чи «баденсько-швабський» та алеманський діалектний простір. Реалізацією першого є наступні за частотністю кластери A D-südost та A D-süd (які ми радше схильні вважати одним макрокластером). Несподівано відносно слабким є кластер A CH, незважаючи на згаданий вище спільний алеманський діалектний ареал німецькомовної Швейцарії та австрійської федеральної землі Форарльберг. Цілковито неочікуваним є саме існування в тричленного кластера A CH D без географічної деталізації, який не включає не лише «чистих» тевтонізмів, але й загальнонімецької фразеології, вживаної, окрім трьох найбільших німецькомовних країн, у Люксембурзі, Ліхтенштейні, Східній Бельгії, Ельзасі та Південному Тіролі. Так само неочікуваними виявилась майже нульова наповненість кластерів CH D-süd; A-west CH; A D-mittel/südwest; а з іншого боку – саме існування в мовній реальності хай навіть «символічно-одночлених», але з лінгвогеографічної точки зору малоймовірних кластерів як A D-ost/süd; A CH D-mittelost/süd; A D-nordost/mittelwest/südwest і навіть CH D-ost і CH D-nord (sic!) Водночас, лексикографічними даними підтверджується слабка кореляція австрійських та швейцарських варіантних фразеологізмів з центрально- та східнонімецькими, австрійських – з північнонімецькими та західноавстрійських – із західнонімецькими, тепер уже із цілком зрозумілих географічних міркувань.

Висновки

Відсутність дискретних меж у ареальному поширенні ідіоматики німецької мови, попри очевидну наявність «чистих» австріацізмів та гельветизмів “*par excellence*”, які складають 27% нашого емпіричного корпусу, - доконаний об’єктивний факт. Дифузність діалектних меж та їх очевидна відмінність від державних кордонів цілком логічно призводить до кластерних скупчень в, умовно кажучи, «контактних зонах». Проте вони не завжди є географічно очевидними, принаймні, ареальним фактором не пояснюються, по-перше, «міждержавні» кластери, по-друге – кореляція австрійської та швейцарської фразеології з північнонімецькою. Наскільки ці явища є системними чи okazіональними, може відповісти лише масивний корпусний текстовий аналіз частотності вживання. Він покликаний доповнити наші уявлення про принципи організації німецького ідіоматичного тезаурусу та співвідношення у ньому ареально-лінгвальних та нормативно-екстра-лінгвістичних соціальних чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Остапович О.Я., Варениця Е.Я. Про новітню концепцію тлумачного словника сучасної німецької мови «Variantenwörterbuch des Deutschen» Ульріха Аммона / О.Я. Остапович, Е.Я. Варениця. // Науковий вісник національного університету „Острозька академія”. Серія „Філологічна”. – Випуск 14. – Острог, 2010. – С.433-438.
2. Остапович О.Я. Когнітивні та корпусні критерії визначення статусу фразеологічних гельветизмів / О.Я. Остапович. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. - № 4. – Філологічні науки. – 2007. – С. 380-385.
3. Остапович О.Я., Варениця Е.Я. Системні відношення в національно-державному варіюванні німецької фразеології / О.Я. Остапович, Е.Я. Варениця. // Східнослов’янська

філологія: Збірник наукових праць. – Випуск 16. Мовознавство. - Горлівка: Видавництво ГДПШМ, 2009. – С. 101-108

4. Ammon U., Bickel H., Ebner J. u.a. Variantenwörterbuch des Deutschen / Ammon, Ulrich, Bickel, Heinrich, Ebner, Jakob. – Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2005. – 954 S.

5. Dobrovol'skij D. Kognitive Aspekte der Idiom-Semantik: Studien zum Thesaurus deutscher Idiome / Dobrovol'skij, Dmitrij. – Tübingen: Narr, 1995. – 275 S.

6. Dobrovol'skij D. Idiome im mentalen Lexikon: Ziele und Methoden der kognitivbasierten Phraseologieforschung / Dobrovol'skij, Dmitrij. – Trier, 1997. – 288 S.

УДК 811.161.1'373.611

Ковалевич И.О.
(Мозырь, Беларусь)

**ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ ОККАЗИОНАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ,
МОТИВИРОВАННЫХ ИМЕНАМИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫМИ**
(на материале детской речи и произведений русских поэтов,
писателей и публицистов)

У статті розглядаються продуктивні і малопродуктивні моделі утворення окказіональних дієслів, мотивованих іменниками. Моделі дитячої словотворчості порівнюються з моделями, що використовуються письменниками, поетами і публіцистами.

Ключові слова: окказіоналізм, дієслівний, субстантивний, словотвірна модель, мотивація, мовна норма, порушення норми.

В статье рассматриваются продуктивные и малопродуктивные модели образования окказиональных глаголов, мотивированных именами существительными. Модели детского словотворчества сравниваются с моделями, используемыми писателями, поэтами и публицистами.

Ключевые слова: окказионализм, глагольный, субстантивный, словообразовательная модель, мотивация, языковая норма, нарушение нормы.

This article is a study of productive and nonproductive derivational schemes used for creating verbal nonce words motivated by substantival stems. Children's models are compared with the models used by poets, writers and journalists.

Key words: nonce word, verbal, substantival, derivational scheme, motivation, language norm, violation of the norm.

Окказиональные образования привлекают внимание многих исследователей языка, прежде всего, присущей им структурной и \ или семантической новизной, которая сопровождается еще и постоянной экспрессией. По мнению А.Г. Лыкова, данные характеристики находятся в отношении тождества: чем больше новизна, а, следовательно, и отклонение от языковой нормы, тем ярче выраженная экспрессия [1: 23-24]. Создавая ок-

© Ковалевич И.О., 2012